

REMÉNYI EDE

(Miskolc, 1828. január 17. – San Francisco, 1898. május 15.) – III. rész

Lapunk 1998. évi 3. és 4. számában hosszabb írást közöltünk Reményi Ede hegedűművésről, amit most további forrásanyaggal egészítünk ki. Annakidején már beszámoltunk róla, hogy Reményi 1843-tól a bécsi konzervatóriumban tanult Böhm Józsefnél, majd 1847-ben, gróf Széchenyi István ajánlásával Párizsba utazott. 1848 tavaszán már Londonban bukkan fel, ahol Viktória királynő együttesének, a Her' Majesty's Theatre zenekarának hegedűse. A szabadságharc kitörésének hírére hazajön, beáll honvédnek Klapka seregébe, majd Görgey törzskarához kerül. A szabadságharc bukása után menekülnie kell, és csak 1860-ban térhet haza Magyarországra. 1860. január 30-án lép fel először a pesti Nemzeti Színházban, és a tilalom ellenére eljátssza a Rákóczi indulót is. Két hónapra minden fellépéstől eltiltják, és csak ezt követően kezdődhet meg országos diadalútja, melynek során, 1860. decemberében, a sajtó útján felhívást intéz a nemzethez, egy Petőfi-szobor felállítására vonatkozóan. A szobrot a pesti Duna-parton 1882. október 18-án avatják fel. Hazatérését követően a titkosrendőrség figyelmének középpontjába kerül, amit az alább közölt besúgói jelentés, egy 1860. augusztus 3-án készült, bécsi rendőrségi irat is alátámaszt.

(Lásd: Legány Dezső: A magyar zene krónikája, 342-343. l.)

Tegnap volt először alkalmam hosszabb időt együtt tölteni a Reményi-családdal. Lakásuk a Dunasoron a Neymeyer-féle ház III. emeletén van. Figyelemreméltó központja ez a magyarság legradikálisabb elemeinek, mert úgy látszik, hogy Reményi, ha nincs is közvetlen összefüggésben a külföldi lázítókkal, mégiscsak ezek érdekében és szellemében dolgozik a művészet örve alatt.

Nem akarom ezzel azt mondani, hogy Reményi talán veszedelmes politikai tekintély, de feltétlenül fanatikus lázító, s hangverseny-körútja is csak következetes néplázítás. Politikai hiba lenne ezt megakadályozni, de fokozott buzgósággal kell felőle gyűjteni az adatokat, amelyek itt-ott felvilágosítást nyújthatnának.

Reményi lakása már magában véve is egy lázítónak hamisítatlan környezete, csak látni kell. E lakás áll más helyiségeken kívül három utcai szobából, melyek legnagyobbját különböző ajándékok, nemzeti színnű szalaggal és felirattal díszített koszorúk és csokrok ékesítik. A különböző tróféákon kívül van itt többek között egy majdnem egy font súlyú vert ezüst „csákány”, körülbelül egy hüvelyk (zoll) átmérőjű halcsontnyéllel. E csákány Csekoniczné ajándéka. Barátságos levél kíséretében küldte el Reményinek szimpátiájának és megemlékezésének szerény jeléül, mint fegyvert, mint nemzeti fegyvert. Van itt még azonkívül számos fantasztikus magyar ruhadarab; különböző kalapok, tollak, egyéb jelvények, úgyhogy az egész berendezés hű tükröképe a lakó egyéniségének.

Egyébként a körutazásokon távolról sem a művészet szent nevében ünneplik annyira Reményit, hanem mert mindenütt megelőzi az a hír, hogy ő Kossuthnak, Mazzininak, Garibaldinak bizalmas barátja. Egerben, Debrecenben, Nagyváradon még a hordárok is nyíltan azt hangoztatták: „Kossuth küldöttjének mál-

háját cipeljük”. A lelkesedés iránta általában mindenütt nagy ha nem is azért, mert Kossuthtól és Kossuth által sokat várnak, hanem azért, mert tagadhatatlan, hogy ez ország lakosságának nagy része az olaszországi politikai eseményektől és Kossuthnak a „világot kormányzó” Napóleonnal való egyetértésétől Magyarországi politikai helyzetére nézve változást vár.

Reményihez újabban egy bizonyos Halász is csatlakozott. Ez a Halász, mint Perczel Móríc régi bizalmasa és ügynöke ismeretes országszerte. Ő volt az, akiről Angliából való hazatértekor megállapították, hogy Perczel őt a legbizalmasabb utasításokkal látta el, miként népszerűsítsen országszerte újabb felkelést és hogyan nyerjen meg erre a célra megfelelő embereket és alkalmas eszközöket.

Figyelemre méltó volt az az esemény is, mely körülbelül a múlt év vége felé Kolozsváron történt egy banketten. Véletlenül Reményi is Kolozsváron időzött. A legnépszerűbb szónívó előkelőségek társaságában, ahol gróf Bethlen Gábor, Bethlen Farkas, Podmaniczky Frigyes báró, dr. Rácz etc. foglaltak helyet, ahol az oláhok, szászok és magyarok egyesülésének eszméjét is megpendítették, egy Reményihez címzett költeményt is felolvastak. De hát kicsoda ez a Reményi?! Hogy egy ilyen társaság hódol neki?! – Egy ilyen gyülekezet, mely a hazafias lelkesedés mámorában éjjélkor vonul végig tün-

tető menetben az utcákon, mert ezzel is meg akarja mutatni a világnak azt a kedvező hangulatot, mely egy külföldről jövő megmozdulás nyomán fakadna.

Reményi a Kiegyezést követően nem találja a helyét itthon. 1875-ben még részt vesz a Zeneakadémia megalapításában, majd 1876-ban Párizsba költözik. 1878. november 10-én érkezik Amerikába, és kezdi meg világkörüli útját, amely 1891 februárjában ér véget Párizsban. Ezt követően néhány hónapig Magyarországon tartózkodik, de utána végleg Amerikába távozik.

A magyar olvasó viszonylag keveset tud Reményi világkörüli útjáról, és főleg arról, hogy ez a magyar hegedűs két éves tartózkodása során milyen jelentékenyen járult hozzá Dél-Afrika zenei életének fejlődéséhez, ahol az újságok egyenesen a „hajnal jövételének jelét” látták Reményiben.

Ezért adjuk most közre J. Bouws írását, amely német nyelven, korabeli angol nyelvű újságokból vett idézetekkel jelent meg a Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae 1968. évi 10. számában.

Egy magyar hegedűsmester Dél-Afrikában

Adalék Reményi Ede életrajzához

Major Ervin azt írja Reményi Edéről szóló cikkében (lásd MGG XI, Kassel, 1963, 222. hasáb), hogy ezt a magyar hegedűs mestert „a nyughatatlanság űzte... miközben hosszú évek során, koncertjei révén beutazta a világot, és utoljára 1891-ben látogatott el szülőhazájába. A tíz évig tartó világkörüli út alkalmával eljutott az Egyesült Államokba, Ausztráliába, Jávára, Burmába, Indiába, Ceylonra, Sanghajba, Japánba, Manilába, Anamba, Mauritiusra, és 1887-ben Dél-Afrikába. Japánban tett látogatásáról Reményi később a következőket mesélte:

„A japánoknak rendkívül tetszett a hegedűjátékom... Kimondottan klasszikus zenét játszottam a császárnak; Chopint, Mozartot és Paganinit... Mielőtt elkezdtem játszani egy japán nemzeti éneket, amit ott jegyeztem le, és az uralkodónak ajánlottam, őfelsége a legkedvesebb és legudvariasabb módon arra kért, hogy játsszam el a magyar nemzeti himnuszot. (Lásd: „A distinguished Visitor – An

interview with Herr Reményi – Excalibur II. (hetilap), Fokváros, 1887. július 1.) Reményi, aki szenvedélyes gyűjtő volt, a császártól egy régi, lakkozott japán dobzt kapott ajándékba.

1887. június 11-én a fokvárosiak azt olvashatták újságjaikban, hogy a Mauritiusról érkező Reményit néhány napon belül a Table-öbölbe várják. A magyar hegedűs jól kiszámította érkezésének pontos idejét. Jobban nem is tervezhette volna, ugyanis Fokvárosban már javában folytak a Viktória királynő trónralépésének 50. évfordulója alkalmával, június 21-én megrendezésre kerülő ünnepségek előkészületei. Már megérkezett Luscombe Scarelle angol és ausztrál közreműködőkből álló, Comic Opera Company nevű operatársulata, amely Vincent Wallace „Grand Opera Maritana”-jával, június 3-án nyitotta meg az operaszegont.

Alighogy Reményi megérkezett, Scarelle máris szerződést kötött vele. Június 17-én lépett fel először a „Maritana” második és harmadik felvonása között. A „Hugenották” zenéje nyomán készített, „Phantasie über Les Huguenots” c. kompozíciójával fél órán keresztül bővölte el a színházat a felső emeletől a földszintig

A Table-öböl, Fokváros kikötője ma, a háttérben a Table Mountain-nel (Asztal-hegy), ahová Reményi 1887 júniusának közepén megérkezett

Reményi Ede Dél-Afrikában

zsúfolásig megtöltő közönséget. A sikert követően Scarelle hat koncertből álló „Jubileumi koncertek”-sorozatot szervezett, az akkori idők szokásának megfelelően néhány énekművész közreműködésével, akik jelen esetben Scarelle operatársulatának legjobb tagjai közül kerültek ki.

Bár Reményi a nyolc hangverseny során – a hat koncertet még kettő követte – néhány nagy sikerű darabot megismételt, repertoárja elegendőnek bizonyult a nyolc hangverseny műsorának kitöltéséhez. Játékának akkori erényeit főként igényesebb Paganini-művek, kedvelt operamelódiák nyomán készült fantáziák és variációk, Reményi „Ungarische Melodien” címmel előadott kompozíciója, a „Paraphrase du Concert”, a „Hommage á Paganini”, az „Introduction et Improvisations sur le Carnaval de Venise”, valamint Chopin: „Nocturnes” és „Mazurkas” c. műveinek átiratai, Delibes: „Valse lente” és Auber: „Tarantella aus Masaniello” c. átirata, Paganini „Caprices” c. darabjai, Ernst:

„Elegie, Phantasie über Rossinis Otello” című műve, stb. tükrözték. Mély benyomást gyakorolt a fokvárosi közönségre a saját átiratában előadott, és hegedűkandenciával ellátott, Händel: „Trauermarsch” című, a Saul oratóriumból való művel, és azzal a szólódarabbal, amit a híres bresciai hangszerkészítő, Gasparo da Salo által készített brácsán adott elő.

Luscombe Scarelle, az ügyes impresszárió arról is gondoskodott, hogy a sorozat befejezését követő két hangversenyen elhangzó, különleges darabok kellőképpen vonzóak legyenek. Így a három „Tone Poems”-et („Andante auf der G-Saite”, „L’Hibernienne”, „Le Carillon”) kísérettel látta el, és Reményinek ajánlotta. A nyolcadik koncerten operazenekeara egy új Walzert játszott C. Heubnertől, „Hommage á Reményi” címmel!

A fokvárosiak számára ez a koncertsorozat igazi zenei ünnep volt, amelynek középpontjában a magyar hegedűs mester állt. Különleges fényképeket lehetett kapni

róla a zeneműboltokban, az újságok és hetilapok terjedelmes írásokkal látták el olvasóikat az ünnepezt művésztől, mint például a *The Cape Argus* 1887. június 21-én: „Megjelenésében van valami szerzetesi vonás, kényelmesen szabott, előkelő bársonykabátot visel, térdig érő, egysoros gombolással, állig begombolva, amely egy Mortimer Collins féle öltözékhez hasonlít, aminek viselését csak neves ember engedheti meg magának.”

Hogy Reményi meglehetősen otthonosan érezte magát közönsége körében, ez művészetének volt köszönhető. Az *Excalibur* hetilapban (1887. július 1.), amely W. H. Schröder Reményi-portréjával jelent meg „Reményi hegedűje” címmel, egy verset közöltek, az alábbi befejező sorokkal:

„Köszönöm, köszönöm neked mindazt,
Amit te magad fejtettél meg számomra,
Az öreg Reményi hegedűjével!”

A vers szerzője elmondja, hogy ő mit ért hegedűjáték alatt: „Ez én meghatározásom a hegedűjátékról következő. Primo: A hegedű nyekergetése csak zaj, nem zene. Milliók csinálják. Secundo: a hegedülés nehéz feladat; ezernyi ember képes rá. Tertio: jól hegedülni nagyon nehéz: kétszázan képesek lehetnek rá. 4. Lélekkel teli módon, szenvedélyesen, költői, az egyéniséget kifejezésre juttatva bánni a hegedűvel, ezzel a nagyszerű hangszerral – ez már csak keveseknek jut osztályrészül. De a kicsiny fogólap tökéletes birtoklása, megpróbálni kihozni a benne rejlő valamennyi lehetőséget, ez még senkinek sem sikerült, és talán nem is fog soha. Ez minden, amit a hegedűléről mondani szeretnék.”

Nagy fokvárosi sikerei után kezdte meg Reményi több sorozatból álló koncertturnéját Dél-Afrika távolabbi részeiben, amely 1887-ben különféle brit gyarmatokra, protektorátusra és búr köztársaságra lett felosztva. Csupán néhány vasútvonal volt akkoriban, amelyeken Fokvárosból Kimberley-be, Port Elizabethből és Kelet-Londonból Oranjefluss-ba, Durban-tól Pietermaritzburgon át Ladysmith-be lehetett utazni. Ami a többi utazási lehetőség illeti, lehetett postakocsival vagy ökröszekéren is menni, ami igen fárasztó volt az utasok számára. Reményi akkorra már igen sok utazási tapasztalattal rendelkezett, és 59 éves kora ellenére fáradhatatlan embernek tűnt, akiről sohasem lehetett hallani, hogy betegség vagy kimerültség miatt ne teljesítette volna megfelelően vállalt feladatait.

Az első útja Kimberley-be, Bloemfontein-be és a Natal tartományban lévő Durban-be vezetett, ahol sorozatának első hangversenyét adta 1887. augusztus 5-én, a Royal Theatre-ben. Műsorán nagyjából ugyanazok a művek szerepeltek, mint Fokvárosban. A Beethoven- és a Mendelssohn-hegedűverseny is elhangzott (zongorára átdolgozott zenekari kísérettel). Reményi mindenütt követte az akkori szokásokat, és helybeli énekesek énekszámait illesztette be programjába. Így történt például Natal fővárosában, Pietermaritzburgban is, ahol augusztusban megismerkedett W. C. Carmichael-lel, aki jó énekesi képességeit Reményi Durban-ben adott koncertjei alkalmával is igazolta. A magyar hegedűs mester igen aktívnak tűnt, vonósnégyesest rendezett, és két hangversenyen vezényelte a Durbani Filharmonikusokat, s ezeken a hangversenyeken az Auber: *Masaniello*, a Händel: *Sámson*, és a Beethoven: *Athén romjai* című művekhez írt nyitányok hangzottak el, valamint részletek Händel: *Solomon*, és Haydn: *Teremtés* című oratóriumából. Reményi, aki részt vett az 1848-as szabadságharcban, eljárt-szotta a Rákóczi indulót. A Natal Mercury 1887. augusztus 20-án egy névtelen szerző által írt akrostichont (megj.: verset, amelyben a verssorok vagy versszakok kezdőbetűi egy nevet adnak ki) közölt, ez akkoriban a tiszteletnyilvánítás kedvelt formája volt:

„Reményi
A ragyogó géniusz sugárzik rólad,
Csodás művészetbe bugyolálva;
Rendelkezésed nyomán varázslatos erő
feszíti,
Fonja körül az elragadtatott szívet;

Natal, a tartomány, mit elbűvöltél, egy
koszorút hoz,
Hogy homlokodat ékesítse vele,
Hallgasd csak! Zúg a tapsorkán,
Reményi, mi tebenned királyt köszön-
tünk.”

Ennek a hónapnak a végén Grahamstown-ban, Fokföld keleti részének központjában bukkan fel, és mindjárt hangversenyt is ad. Egy német muzsikusként, C. J. Eberlein – aki jó zongorista és hegedűs – lesz a zongorakísérője, és első pillanattól kezdve nagy tisztelője. A *Grocott Penny Mail*-ben Eberlein a következőket írja (1887. szeptember 2.): „Az én szememben Reményi a legnagyobb muzsikusként első

sorába tartozik, akiket a föld valaha a hátán hordott, aki mint nagyhatású hegedűs, nem is annyira hangszeres felkészültsége révén, hanem a benne megtestesülő eszményi tökéletesség csodálatos, isteni adományával van hatással az emberre. De a földöntúli hangon, édesen, majd tüzesen megszólaló, eredeti magyar melódiák komponistájaként is páratlan.”

Magától értetődik, hogy a melódiákra vonatkozóan, amelyeket Liszt halhatatlan tévedése óta több XIX. századi komponista autentikus „magyar”-ként könyvelt el, Eberlein itt ugyanazt a hibát követte el. Eberlein az 1881-es *Grove Lexikon*ból vett információ alapján azt is kijelentette, hogy több olyan, mások neve alatt megjelent magyar tánc van, amelyek Reményi izzó zsenijétől kell hogy származzanak, de ő hagyta, hogy ezek így maradjanak ismeretlenek a világ számára. Eberlein a rajongó magasztalást így fejezi be: „Úgy tekintek erre a hétre, mint életem egy korszakára, amely oázist jelentette afrikai létemben, és számomra a legnagyobb élvezetet nyújtotta, amiben valaha is részem volt. Nemcsak megtiszteltetést jelentett számomra, hogy hallhattam a tüzes lelkű próféta érzelmeinek kifejeződését, de ugyanakkor boldogsággal töltött el a tudat, hogy emberként, barátként, és a legnemesebb fajtából való, finomlelkű egyéniségként ismerhettem meg, élvezve szeretetét és elismerését.” De vajon meddig illik még ezt a dicsőítést folytatnunk?

Grahamstown-i tartózkodása idején bukkan rá Reményi a gyűjtő, a Stradivari által Cremonában, 1727-ben készített „Titan” hegedűre, amit 150 fontért vásárolt meg tulajdonosától, Dr. Atherstone-tól. „Utána két-három napig az volt az érzésem – mesélte egy másik hegedűsnek – mintha valami nem lenne rendben a fejemmel.” Mivel jókedvében volt – a vendégszerető Dél-Afrikában egészen otthonosan érezte magát – az érdeklődő kérdésre válaszul beszélt a hegedűjátékát jellemző „belső és külső” jegyekről, elmesélve, hogy selyemhúrokat használ, mivel a többi húr itt nem tartana sokáig, és hogy he-tente mindig másik vonóval játszik, ezért tizennyolcat hozott magával az utazásra, ami három hónapra elegendő, valamint azt, hogy Bach, Händel, Gluck, Haydn, Mozart és Beethoven muzsikájához, és különösen a főként kortárs szerzők műveiben feldolgozott, régi népdalokhoz vonzódik. – „Spohr hat teáskanálnyi cukrot tesz a kávédba, amiből pedig egy is elég.” – A

Chopin-mű csodálatos volt. – „Huszonöt évvel ezelőtt mondtam, hogy túl fogja szárnyalni Mendelssohnt, és így is történt.” Ami persze nem gátolta abban, hogy az e-moll hegedűversenyéről úgy nyilatkozzon, hogy ez a legszebb versenymű a Beethoven-koncert után.

Természetesen Port Elizabeth-ben is felbukkant, ahol egy korábbi kompozíciója, „A szabadság himnusza” – E. P. Orpen asszony alkalomhoz illő szövegével – a Viktória brit királynő tiszteletére rendezett jubileumi előadáson is felcsendült, és 1887 decemberében nyomtatásban is megjelent. (Lásd: F. Z. van der Merwe: *Suid-Afrikaanse Musiekbibliografie, 1787–1952*, Pretoria, 1958, 273. l.):

„Ébredj! Az éj tovatűnt,

Már látszanak a hajnal aranyló fényei,
Amikor Afrika fiai felkelnek és felállnak,
Megrázzák magukat a sok éves álom után!”... stb.

A nyitóünnepség végén Reményi „Szabadság himnusza” egy kórus előadásában, a lovassági lövészeszred zenekarának kíséretével csendült fel. Reményi egy újabb koncertsorozat alkalmával is előadta a művet, de ezúttal nem Eberlein, hanem egy Kingwilliamstown-ból való muzsikusként, James Hyde kíséretével. Ugyanis Johannesburgból való visszatérésük alkalmával, ahol még Eberleinnel koncertezett, egy Reményi viselkedésével kapcsolatos vitát követően útjaik elváltak.

Az új évben (1888) ismét felbukkant Natal tartományban. A kritika szerint – műsorával a közönség ízléséhez igazodva – egy jótékonyági koncertet rendezett Pietermaritzburgban, és előtte a következő szavakkal fordult a közönséghez: „Azt követően, hogy már harminc éve hódolok a muzsikának a művészet templomának szentélyében, ahol az Isten által kiválasztott nagy mesterek, Mozart, Haydn, Beethoven, Mendelssohn és Chopin laknak, most a szememre hányják, hogy meggyőződésem ellenére tűzök ilyen programot műsoromra. Nem! Soha!” (Lásd: *Excalibur*, II, Fokváros, 1888. március 2.) Ugyan mindezt kedélyes módon adta elő, tréfát üzve abból, hogy „idős ember léte-re, osztályon felüli előadást nyújt”, hozzátette, hogy a kritika nyilvánvalóan mélyebben érinti, mint ahogyan azt elsőre bevallotta. Egy, a Natal Witness-ben közölt levél szerint, ugyanezzel a témával kapcsolatban a következőkre hívta fel a fi-

gyelmet a Melbourne Argus-ban: „Ismét visszatérve a népszerű muzsika témájára, úgy tűnik, hogy néhányan, akik nem eléggé figyelmesen olvasták el cikkemet, úgy gondolták, hogy én csak a populáris zene érdekében emelek szót. Ez így nem fedi a valóságot. Ennek éppen az ellenkezőjét teszem. Senki nem tiszteli nálamnál jobban a zene nagy mestereit. Úgy látszik, néhányan ebből arra a következtetésre jutottak, hogy ha az ember szereti és becsüli egy nemzet népi hagyományait, akkor már nem becsüli annak magasrendű irodalmi értékeit. Ellenkezőleg, ha az ember alaposan megismeri a folklórt – ami nem más, mint a nemzetben rejlő zsenialitás lényegének, és a nép több évszázados gondolatosságának kifejeződése – és csodálatot érez iránta, vajon éppen magasrendű irodalmát ne csodálná, amely megint csak nem más, mint a folklór felsőbbrendű, transzcendentális kifejeződése, amely nemcsak az irodalomban fejlődött a művészet magasrendű formájává, hanem a művészet többi ágában is.”

Úgy tűnik, a különböző újságok nem voltak teljesen bizonyosak abban, hogy ez a beszéd valamennyi kritikust meggyőzte. A legjobbat a londoni Musical Times naptali tudósítója írta: „Legyen bármilyen ördögi, elbűvölő, eredeti, és jó, ahogyan a régi magyar muzsikát játszotta, behízelgően körüludvarolva a hallgatóságot, a Reményiről, a múlt héten készített nyilvántartás összességében így fest: újabb tengernyi arc – újabb diadal Reményi számára. És így ment ez estéről estére.” (The Mirror of Music, 1844-1944, összeállította Percy A. Schloles, I. kötet, London, 1947, 347.1.)

1888 márciusának végén a még mindig fáradhatatlan mester Fokvárosban tűnt fel, mivel három héttel korábban a Royal Theatre-t tűzvész pusztította el, és az új koncertsorozatot a kiállítási épületben kezdték meg. A siker ismét akkora volt, hogy – bár a műsor már ismert darabokból lett összeállítva – a hat koncertet további hárommal toldották meg. Három helybeli muzsikussal vonósnégyest szervezett, és az együttessel többek között Haydn Op 3-as (Nr. 5.) kvartettjéből a „Szerenáda”-ot adták elő. Egy fiatal hegedűssel, George Israellel Spohr Larghettoját és Rondóját játszotta, és Fokváros egyik elővárosában Meiring Beck zongorakíséretével lépett fel, ahol ennek a dél-afrikai komponistának két művét mutatták be Reményi átiratában.

A vonósnégyes sikerét a kritika örömmel üdvözölte, főleg azért, mert az előbbi kamarakoncerten kizárólag helyi muzsikusok estek át a tűzkeresztségen. „Reményi sikere a hajnal jövetelének első jele, erősítette meg a The Cape Argus. „Művészi értékei bőséges viszonzásban részesültek az egész gyarmaton, és amikor majd itthagyt bennünket, nem lesz oka rá, hogy akár szakmai vagy anyagi szempontból megbánja, hogy idelátogatott. (The Cape Argus, XXXIII, Cape Town, 1888. április 16.) Mint ahogy egyébként a szóbeszéd szerint ez további, világkörüli útját is jellemezte. De előbb még szeretett volna egy koncertkörutat tenni Dél-Nyugat Fokföldön. Egész dél-afrikai tartózkodása során baráti kapcsolatban állt kollégáival. Különösen a Paarl-i zenei központban volt jó hangulatban, ahol megismerkedett egy helybeli hírességgel, Jan Stephanus de Villiers-el. A már elmaradhatatlan beszéd során – tréfát űzve abból, milyen sokan viselik a „de Villiers”-nevet – ezt mondta: „Van egy barátom a de Villiers-ek között, egy hosszú hajú de Villiers – és talán mondanom sem kell önöknek, hogy őt John de Villiers-nek hívják.”

Végül, 1888 júniusának elején „búcsúkoncertjét” jelentették be Fokvárosban, amelynek műsorán különböző fokvárosi muzsikusok közreműködésével egy sor szólódarab, egy duett és egy kvartett (Mozart, Haydn), szonáták (Tartini, Mozart, Beethoven, többek között a Kreutzer-szonáta), Schubert Op. 70-es „Rondo brillant”-ja, a Mendelssohn- és a Beethoven-hegedűverseny hangzott el, mintha Reményi nem is turné végén, hanem a kezdetén tartana. De nem ez lett a végleges búcsú! A hegedűsnek nagyon kedvére volt, hogy fellépéseinek híre ismét odavonzotta a muzsika szerelmeseit, és miután „igazán utolsó” koncertjén előadta a 38 éves francia zeneszerző, Benjamin Godard „Concerto Romantique”-ját, ez újabb turné eredményezett, és mint már annyiszor, novemberben és decemberben Fokvárosban újabb sikeres koncertekben volt része. Ezúttal több művet is játszott kortárs szerzőktől: Dvorak a-moll hegedűversenyét, Saint-Saëns Rondo Capriccioso című művét, Max Bruch a-moll Romancát, Moszkowski Szerenádját, valamint Tartini „Ördögtrilla” szonátáját, és a három „Carnaval de Venise” átiratot: egyiket Paganinittól, másodikat Ernst-től, harmadikat Reményitől.

1899 januárjában ismét Natalban játszott, de már februárban visszatért Fokvá-

rosba, és készült végleg elutazni. De vajon csak a tartós siker volt egyetlen oka hosszúra nyúlt dél-afrikai tartózkodásának? Egy hetilapban megjelent tudósítás derített erre fényt. A művész, aki szenvedélyes gyűjtő volt, utazásai során, türelmes, fürkésző munkával műtárgyakat fedezett fel, és helyenként sikerült neki potom áron megvásárolni értékes dolgokat. Így bukkan rá például egy fokföldi maláj házában egy pár eredeti, XIV. Lajos korabeli ezüst gyertyatartóra, amiért két és fél shillinget fizetett. Két hónappal később ugyanez a hetilap, Reményi Transvaalban adott búcsúkoncertjeivel kapcsolatban említi, hogy a művész feltehetően sok időt töltött azzal, hogy csekély összegért megszerezze azt a sok műtárgyat, amelyeket egy holland telepes házában talált. (Lásd: The Lantern, XV, Cape Town, 1889. június 8.) Valószínűleg annak a turnének idején történt ez, amikor a hegedűs Paul Krüger ellátogatott Pretoriába, és játékát a zenében teljesen járatlan Transvaal-i elnök elragadtatással hallgatta.

Fokvárosba történő, augusztusi visszatértekor Reményi még mindig fáradhatatlan volt. További terveiről nem mondott semmit, hanem most már valóban utolsó fellépéseit készítette elő, a 46-50. koncerteket, amelyekre szeptemberben és októberben került sor Fokvárosban: ezek programján szinte kizárólag Pablo de Sarasate művek szerepeltek, továbbá Bruch g-moll hegedűversenye, valamint egy Chopin-mű, Reményi átiratában. Ötvenedik fokvárosi fellépésére, a „Jubileumi koncert”-re „Szimfonikus Indulót” szerzett, ez katonazenekari előadásban hangzott el.

Utoljára még egy országos turnéra került sor. Durban-ben jótékonyági hangversenyt adott, és ezt követően ismét dicsőítő költemény jelent meg, „A kedves muzsikus” címmel. Johannesburgban ismerkedett meg a német hegedűssel, Karl Edmund Otto von Booth-al, aki az új aranyvárosban telepedett le. Ezt követően, februárban tért vissza Fokvárosba, és ezzel dél-afrikai tartózkodása valóban véget ért.

Nem felejtették el. 1892-ben az egyik újság megemlékezett látogatásáról, híriül adva, hogy Reményi Chicagóban 400 négyzetméternyi területet bérelt ki 1500 műtárgyból álló afrikai régiséggyűjteményének kiállításához. A koncertek közötti időben jutott tehát elég ideje a gyűjtő Reményinek arra, hogy alaposan kihasználja a hegedűs Reményit!

Rakos Miklós